

محمد دلبری

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث

فلسفه و اهداف کلی درس تعلیم و تربیت دینی

◀ **کلیدواژه‌ها:** فلسفه، اهداف کلی، درس تعلیم و تربیت دینی

و انسان‌ها با تدبیر در این کتاب و پیروی از معلمان اصلی آن، می‌توانند مسیر زندگی خود را بیابند و با انتخاب آن، به هدف و مقصود نائل شوند.

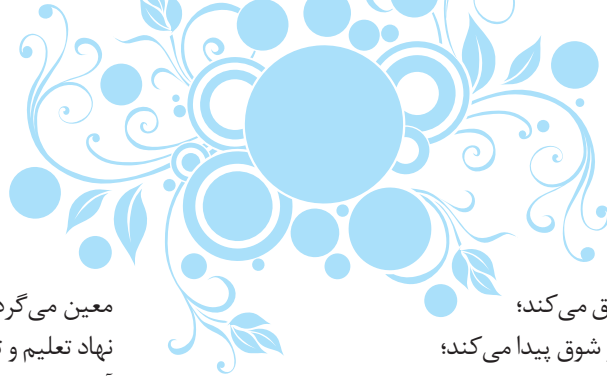
قرار گرفتن انسان در مسیر هدایت الهی، به ایمان و عمل صالح وی می‌انجامد. به هر میزان که ایمان و عمل صالح کامل‌تر شوند و مراتب بالاتری از این دو محقق شود، مراتب بالاتری از کمال به‌دست می‌آید. پس ایمان و عمل صالح نردبان رسیدن به کمال و مقصود است.

انسان با قوه تعقل، جهان پیرامون خود را می‌شناسد و درست را از نادرست، حق را از باطل و خوب را از بد متمایز می‌کند. قلب، کنه وجود آدمی و محل تلاقی مراتب مختلف وجود انسان است. قلب محل تصمیم‌گیری است. کانونی است که اگر گرم و روشن باشد، زندگی نیز روشن است و اگر خاموش و سرد باشد، زندگی نیز بی‌نور و بی‌حرارت خواهد بود.

مخلوقی چون انسان، برای وصول به غایت و مقصود خود نیازمند راه و نقشه رسیدن به غایت است. از آنجا که خالق موجودات غایت هر یک از آن‌ها را در خلقتشان قرار داده، قانونمندی و مسیر وصول به غایات را نیز معین کرده است. به همین جهت قرآن کریم هدایت را لازمه وجود همه موجودات دانسته و فرموده است: «سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى * الَّذِي خَلَقَ فَسْوَی * وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى» (الأعلى/ ۱-۳)^۱

انسان، که از موجودات غایتمند این جهان است، می‌تواند با هدایت الهی، راه و روش رسیدن به غایت را بیپیماید و به مقصود برسد. به این منظور، خداوند پیامبران را فرستاده است تا چگونگی حرکت و راه وصول را به انسان‌ها بیاموزند: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (آل عمران/ ۱۶۴)^۲

در حقیقت، دین راه رسیدن انسان به مقصود و غایت است و قرآن کریم، کتاب هدایت و دین مکتوب الهی است. صراط مستقیم و سبیل‌الی‌الله در این کتاب، مکتوب است

عقل می‌فهمد و تصدیق می‌کند؛

قلب، معتقد می‌شود و شوق پیدا می‌کند؛

جوارح و جوانح عمل می‌کنند.

همان‌طور که بزرگان فرموده‌اند، ایمان غیر از علم است. علم و ادراک، بهره عقل است و ایمان بهره دل. انسان تنها با علم پیدا کردن به خدا و ملائکه و پیامبران و روز قیامت مؤمن نمی‌شود و گر نه ابلیس از همه مؤمن تر بود؛ در حالی که خداوند او را کافر نامیده است.^۳

«ایمان در لغت به معنی وثوق و تصدیق و اطمینان و خضوع و در فارسی به معنای گرویدن است و پر واضح است که گرویدن غیر از علم و ادراک است.»^۴

به همین جهت، تعلیم و تربیت دینی باید به گونه‌ای انجام گیرد که تمهیدات لازم برای رسیدن انسان به درجاتی از ایمان را فراهم نماید. انسان هدایتگر نیز نباید تنها به دانستن حقایق دینی قناعت کند بلکه باید بکوشد شرایطی برای خود فراهم آورد که این علم به قلب برسد و قلب تسلیم حقایق و معارف شود.

رابطه ایمان و تقوا یک رابطه دو طرفه است. مرتبه اول تقوا، مرتبه اول ایمان را به دنبال دارد. ایمان اولیه سبب حرکت می‌شود و مراتب دیگر تقوا را به دنبال می‌آورد.

ایمان که التزام، تسلیم، گرایش و حب قلبی به حق و راه حق است، عمل صالح را به دنبال دارد. بدون ایمان عمل صالح حاصل نمی‌شود و راهی به عمل صالح نیست. رسول خدا (ص) به امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «إِلَیْمَانٌ مَا وَقَرَّ فِي الْقُلُوبِ وَ صَدَّقَتْهُ الْأَعْمَالُ» (بحار الانوار، ج ۵۰: ۲۰۸)^۵ به عبارت دیگر، انبیای الهی و ائمه اطهار - صلوات الله علیهم - هادیان و مربیان برگزیده خداوندند و انسان‌ها را به سوی هدف اصلی خلقت و تعالی هدایت و تربیت می‌کنند. وظیفه اولیه و اصلی هر نظام الهی و اسلامی نیز ایجاد زمینه و فرصت برای تحقق همان هدفی است که انبیا برای آن مبعوث شده و قیام کرده‌اند. بر این اساس مهم‌ترین رسالت نظام اسلامی برنامه‌ریزی برای رشد و پرورش انسان‌هایی مؤمن و عامل به تعالیم اسلام است. انجام این رسالت هم بالندگی، دوام و استكمال نظام اسلامی را به دنبال دارد و هم بستری فراهم می‌کند تا آحاد جامعه وظایفی را که خداوند برای آن‌ها معین فرموده است، انجام دهند و به سوی فلاح و رستگاری گام بردارند. دایره مسئولیت و نقش و وظیفه ارکان و اجزای نظام اسلامی به میزان نسبتی که با امر تعلیم و تربیت دارند

معین می‌گردد. به‌طور مسلم، خانواده اولین و مهم‌ترین نهاد تعلیم و تربیت و والدین اولین مسئولان این عرصه‌اند. آنان در مقابل خداوند نسبت به فرزندان خود مسئول‌اند و باید به انجام این وظیفه نیز همت گمارند.

بعد از خانواده، نهادها و سازمان‌های دیگر تعلیمی و تربیتی مانند روحانیت و حوزه‌های علمیه، آموزش و پرورش، صدا و سیما، بنیادهای فرهنگی و عموم رسانه‌ها نیز مسئولیت مشترک دارند. در میان این نهادها، آموزش و پرورش مسئولیتی ویژه دارد؛ زیرا عموم فرزندان این ملت از حدود شش تا هجده سالگی ساعات مهم زندگی روزانه خود را در مدارس می‌گذرانند و معلمان و مربیان به تربیت آن‌ها می‌پردازند.

بنابراین تعلیم و تربیت دینی، رسالت مجموعه آموزش و پرورش است و به بخش خاص یا درس خاصی محدود و منحصر نمی‌شود. برای ایفای این رسالت، نیازمند آنیم که نقش و مسئولیت خاص بخش‌های مختلف را تعیین کنیم و نحوه یاری گرفتن از مجموعه ساعات درسی را مشخص سازیم. نسبت علوم و درس‌های دیگر با تعلیم و تربیت دینی را تبیین کنیم و برای رشد و شکوفایی استعدادهای مادی و معنوی دانش‌آموزان فرصت مناسبی فراهم آوریم. گرچه تعلیم و تربیت دینی مسئولیت مشترک مجموعه برنامه‌های درسی است، درس قرآن و تعلیمات دینی به‌عنوان یک ماده درسی، نقش محوری و مسئولیتی ویژه برعهده دارد و باید متناسب با ظرفیت خود، این نقش محوری را به خوبی ایفا کند. از آنجا که معرفت به دین و ارائه تفکر منسجم در اعتقادات دینی و راه و روش زندگی به آموزش ویژه‌ای نیاز دارد، ضروری است، علاوه بر توجه عمومی برنامه‌ها به تعلیم و تربیت دینی، برنامه و درس خاصی نیز به آن اختصاص یابد و دانش‌آموزان به کمک معلم تخصصی خود، معرفت و دانش مورد نیاز را کسب کنند.

رابطه ایمان و

تقوا یک رابطه

دو طرفه است.

مرتبه اول تقوا،

مرتبه اول ایمان

را به دنبال دارد.

ایمان اولیه سبب

حرکت می‌شود و

مراتب دیگر تقوا را

به دنبال می‌آورد

پی‌نوشت‌ها

۱. نام پروردگار والای را به پاکی بستای. آنکه آفرید پس سامان بخشید و آنکه اندازه‌گیری کرد پس هدایت کرد (سوره اعلی، آیه ۱ تا ۳)
۲. هر آینه خدای بر مؤمنان منت نهد که در میانشان پیامبری از خودشان برانگیخت که آیات او را بر آنان می‌خواند و پاکشان می‌سازد و کتاب حکمتشان می‌آموزد، درحالی که پیش از آن در گمراهی آشکاری بوده‌اند (سوره آل عمران، آیه ۱۶۴)
۳. شرح حدیث جنود عقل و جهل، امام خمینی، ص ۸۸
۴. شرح حدیث جنود عقل و جهل، امام خمینی، ص ۸۶
۵. ایمان آن چیزی است که در قلب‌ها استقرار می‌یابد و اعمال آن را تصدیق می‌کند (بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۰۸).